

CECILIA ÅSE: *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn*, Malmö: Liber, 2000.

Som opponent på Cecilia Åses avhandling *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn* vill jag i denna recension koncentrera mig på några teman och frågor som hennes arbete aktualiserar och som jag menar är viktiga att förhålla sig till innanför all feministisk forskning. Allra först vill jag dock säga något om avhandlingens syfte, angreppssätt, material och metoder.

Utgångspunkten – eller kanske riktigare uttryckt den bakomliggande förståelse utifrån vilken avhandlingsprojektet formats och genomförts – är att erfarenheter av underordning ytterst är kroppsliga. Maktordningar tar kroppen i besittning, vilket gör kroppen till maktordningens nav. Det som är vi själva – vår kropp – fås att legitimera vår egen underordning.

Den underordning Cecilia Åse önskar utforska är kvinnoförtrycket. Att leva som kvinna, hävdar hon, innebär med nödvändighet att förhålla sig till de innebörder som ges kvinnokroppen i det samhälle och den tid man lever i. Kvinnors kroppar och utseende är – som hon så vackert uttrycker det – själva centrum för kvinnlighetens regelverk.

Hennes övergripande fråga handlar därför och sålunda om hur det göres, om "hurets mekanik". Hon önskar synliggöra de praktiker eller mekanismer som är verksamma i underordningen av kvinnor.

Nedslagsfältet är det svenska polisväsendet. Via en analys av utsagor önskar Åse försöka urskilja och förstå de mekanismer som verkar när kvinnokroppen formas till att bekräfta och berättiga underordning. Källmaterialet består av allt tryckt material från de viktigaste aktörerna och institutionerna innanför det svenska polisväsendet (till dessa hör den parlamentariska nivån, utredningsväsendet, rikspolisstyrelsen och Svenska polisförbundets stockholmsavdelning) under perioden 1950-98. Materialet är från den tidpunkt då en diskussion om kvinnor i polistjänst inleddes och fram till idag. Även om detta källmaterial är av konventionell statvetenskaplig karaktär, så gäller det väl knappast för hennes

analysmetod. Åse ger alla utsagorna samma status – utformningen av en ficka på en polisuniform ges samma tyngd som en formulering i Svensk författningssamling (hennes eget exempel, s 27). Någon hierarki eller rangordning göres sålunda ej i tolkningsarbetet. Någon föreställning om kausalitet mellan olika texter eller mellan olika tidpunkter ligger inte heller bak analysen. Tvärtom är analysen ett försök på att rycka loss utsagorna från deras textuella och tidsmässiga sammanhang för att studera dem, som hon säger, "som ett nätverk av utsagor" om kropp och underordning. Åse är inte ute efter att svara på frågor om könsmaktordningens orsaker eller ändringar men dess "hur", hur könsmaktordningen göres.

Via källmaterialet kommer hon fram till fyra underordningsmekanismer som är verksamma och som belyser detta "hur", dvs hur kön och underordningen skrives in i den kvinnliga (polis-) kroppen. Dessa mekanismer är: avskiljande, glappet, formande och sexualisering.

Så långt om avhandlingens utgångspunkter, syfte och uppläggning. Låt mig så kort säga något om innehållet i bokens olika kapitel.

I kapitel med titeln *Inledning* presenteras och diskuteras de grundläggande utgångspunkterna och begreppen, särskilt hur man kan förstå underordning, kropp och kön och sammanhangen här emellan. Efter en genomgång av olika feministiska positioner, hävdar Åse sin egen. Kön förstår hon som en levd kategori, där kroppen inte ses som statisk materia och inte heller som fritt flytande diskurs. Kroppen är, som hon uttrycker det, det ting som samtidigt är oss själva. I detta kapitel motiveras också polisväsendet som empiriskt nedslagsfält. Polisväsendet är en institution där föreställningar om legitim makt och politisk ordning kommer till uttryck. Frågor om politisk ordning, våld och fysiskt beskydd, löper där samman med frågor om kroppslighet och politisk subjektskap. En uniformerad polis är en symbol för ordningsmakten. I enskilda polis gestalter tar den legitima makten form – på gator och torg. Det är därför, hävdar hon, som polisen utgör ett fruktbart fält för en analys av kvinnokropp och underordning. (Att det är svårt för kvinnor – och andra underordnade grupper att dra detta symboliska lass, beror på att deras

kroppar har behäftats med betydelser som svårligen låter sig förenas med symboler för politisk ordning.)

I kapitel 2 *Att analysera kvinnokropp och underordning* behandlas hur analysen gått till och varför. Hon intar här en markant och tydlig position; texterna behandlar hon som ett nätverk av utsagor där hon ej är ute efter att förstå orsaker eller ändring. Vidare framhåller hon att teori och empiri gått hand i hand genom hela analysen. Mekanismerna är generade ur materialet men hon hade ej sett dem om hon ej haft den teoretiska utgångspunkt hon har om underordning, kropp och kön. Till sist framhålles att framställningen är utformad utifrån hennes teoretiska förståelse; mekanismerna hänger ihop och utsagor kan tolkas som uttryck för flera mekanismer, vilket medför att texten är uppbyggd som ett kalejdoskop. Färgerna är desamma men mönstret ändras och blir hela tiden annorlunda.

I kap 3 t o m 6 redogörs för den empiriska analysen, där varje mekanism får sig tilldelat ett kapitel. Mekanismerna i dessa kapitel illustreras eller belägges med hjälp av textcitat och/eller bilder. Ofta är det motiveringar rörande utformningen av uniformen som utgör illustrerande exempel.

I kapitel 3 *Avskiljande* belyses hur kvinnor avskiljes från en könsmissigt ospecificerad helhet och hur denna helhets osynliggjorda (manliga) kön blir till norm. Här urskiljer Åse två moment – benämningen och det manliga tilltalet. I benämningen handlar det om att undvika kvinnokönets osynliggörande snarare än om att aktivt synliggöra kvinnors könstillhörighet. Benämningen är en makthandling som gör kvinnor till avvikare samtidigt som det de avviker från förblir obenämnt och osynligt. Det manliga tilltalet leder till en förståelse av normens könsspecificitet. Det är för att det manliga könet är norm som det ser ut som om män inte finns.

Kapitel 4 *Glappet*, handlar om underordningsmekanismen av görandet "trots att". Kvinnor är poliser trots att de är kvinnor. Glappet verkar i upprättandet av motstridiga fenomen, i motsägelser och ambivalens. Det handlar om att dölja något – kvinnlighet – som därmed samtidigt också göres betydelsefullt. Och ansvaret

härför lägges på kvinnorna och till kvinnokroppen.

Kapitel 5 *Formande* handlar om görande av kvinnlighet, i bemärkelsen upprättande av vad det är i kvinnligheten som gör att kvinnor inte kan bli riktiga poliser. Bestämningen av kvinnor som en "särskild resurs", bekräftar att de inte är "riktiga" poliser. Kvinnor formas som omhändertagande men inte som våldsutövande

Kapitel 6 *Sexualisering*, den sista underordningsmekanismen, verkar i att kvinnor förvägras subjektstatus och betraktas med den manliga blicken

Kapitel 7, till sist, *Kvinnokropp, förståelse och ansvar* är en uppsummering av bokens innehåll. De paradoxer, den ambivalens och den motsägelsefullhet när det gäller kvinnliga poliser som har lyfts fram genom hela analysen är ett uttryck, hävdar hon, för en krock mellan köns- och ordningsmakt; kvinnliga poliser är underordnade som kvinnor samtidigt som de som poliser ska vara överordnade. Därav allt "styrande och ställande" med kvinnliga poliser.

Utgångspunkter för min kritik

Som utgångspunkt för min kritik, både för *vad* jag kommer att ta upp men också för *hur* jag gör det ligger följande värdering av avhandlingen.

Detta är ingen liten eller lätt avhandling, som man vid första intrycket kanske kan tro – och som jag själv trodde då jag fick den i mina händer. Antalet sidor (111 sidor exklusive summary och litteraturlistor), tema och tematisering gav mig ett intryck av att det skulle bli en lätt match. Det visade sig tvärtom vara ett stort, imponerande och övertygande arbete.

Det är ett *stort* arbete i bemärkelsen att det vi tar för givet när det gäller vad kön är, här detaljerat dissekeras och löses upp. Cecilia Åse får oss att se inte bara att det göres men också hur. Denna grundliga genomgång av "detaljernas" roll i görandet av kön, visar hur vetenskap kan bedrivas och vad slags kunskap vi då kan få. Men det illustrerar också hur viktigt just det konkreta, materiella och dess textliga uttryck är att undersöka och belysa om vi vill förstå dominans- och underordningsprocesser.

Det är ett *imponerande* arbete i det avseendet att det är så noggrant och konsekvent genomfört. Här råder ingen tvekan och ingen tid spilles på ursäkten, kanske etc. Åse har tagit en position – som är långtifrån traditionell, särskilt skulle jag tro innanför statvetenskaplig forskning – och den står hon för och följer konsekvent med syfte att låta angreppssättets resultat övertyga oss. Det är synnerligen imponerande för en forskare på doktorsgradsnivå och visar på en säkerhet av sällsynt slag.

Det är ett *övertygande* arbete för att hon förutom att vara så noggrann och konsekvent, visar prov på en reflekterande förmåga. Hennes resonemang är kunniga och genomtänkta och mättade med innehåll. Det märks att hon förstår vad hon skriver om, fastän detta – det naturliga som vi tar för givet – visar sig vara mycket mer svår-förståeligt än vad vi kanske hade tänkt oss vid blotta blickens. Hon borrar med andra ord djupt och hennes sätt att argumentera övertygar.

Det är sålunda en i flera avseende rik avhandling med meningar mättade med innebörder. Det är en kompakt text som därför är långt ifrån lättläst men som å andra sidan ger utdelning, när man läser om meningar och avsnitt flera gånger.

Som det stora, imponerande och övertygande arbete det är, kan vi förvänta att det får betydelse i forskningen och förståelsen av kön framöver. Det kan komma att användas både metodologiskt – så här kan vi gå fram när vi vill studera hur kön göres – och teoretiskt.

Det är mot denna bakgrund jag utformat min kritik och opposition. Avhandlingens betydelse men också dess perfektion har gjort att jag tyckt det var viktigt att skärskåda den kritiskt men det har också gjort det till ett krävande arbete – här är inga uppenbara fel och brister i traditionell mening, inget man som opponert lätt kan kasta sig över. Men det är just arbetet ”slutna fulländhet” som hos mig provocerat fram grundläggande frågor om angreppssätt, förståelser och syfte med kunskapsproduktion. Avhandlingen har tvingat mig att tänka efter – vilket jag naturligtvis är tacksam över – och det säger i sig också något viktigt om en annan effekt av ett arbete av detta slag. Det provocerar helt enkelt fram motstånd och tvingar fram frågor och ställningstaganden. Det är en del av dessa mer grundläggande

de kunskapsteoretiska tankar, som alltså avhandlingen kan ge upphov till som jag här vill ta upp till diskussion.

De frågor och teman jag önskar ta upp grupperar sig runt två infallsvinklar.

För det första, en diskussion på Cecilia Åses premisser – dvs den typ av invändningar och synpunkter som kan resas om vi accepterar eller tar Åses angreppssätt som utgångspunkt. För det andra, ett ifrågasättande eller diskussion av perspektivet som sådant.

En diskussion på hennes premisser

När Cecilia Åse tolkar innebörden av utsagor, använder hon kvinnoforskningens förståelser som en typ av sanningar som hon belägger empiriskt och som i sin tur då understödjer teorin. Detta gäller t ex teorin om den manliga blicken. Begreppen göres härmed till doxa, menar jag. De kanoniserar istället för att undersökas, specificeras eller ifrågasättas. Detta blir för mig problematiskt då vi med flera av dessa begrepp och perspektiv haft mer kunskapspolitiska än teoretiska avsikter. Begreppen uttrycker en önskan om att vi skulle fokusera på och se något nytt. Låt mig ge tre exempel

”Bedömningen av hur hon framstår är dock inte hennes egen. Det avgörs av en betraktande man. Kvinnan är ansvarig för mannens uppfattning om henne själv. Hennes egen blick faller inget avgörande” (s 7). Leder inte detta till en förenklad analys som snarare stänger än öppnar för vidare utforskning? Dessutom är det väl just mekanismen att få den underordnade gruppen att stå för kontrollen och underordningen av dem själva som kännetecknar grundläggande dominans- och underordningsmekanismer? Frigga Haugs arbete som Åse bygger på visar just hur sexualiseringen av kvinnokroppen upprätthålles av kvinnokollektivet. Är den manliga blicken ett fruktbart analysredskap? Isåfall, på vilken analysnivå?

”Kvinnors kroppar och utseende är själva centrum för kvinnlighetens regelverk” (s 7). Det är en vacker och tankeväckande formulering men likaväl något som kanske borde specificeras och ifrågasättas. Lacquers arbete som Åse senare refererar till visar att kvinnlighetens re-

gelverk före upplysningstiden och det moderna, hade sitt säte i det sociala könet och ej det biologiska könet. Kroppen betraktades som lik (dvs det var en manskropp som kvinnan avvek ifrån men hon ansågs ej ha en annan kropp eller ett annat kön eller sexualitet). Det är först i och med liberalismen då kvinnor tillerkännes individstatus och kvinnan betraktas som principiellt socialt lik mannen (mannen är normen) som kroppen ges betydelse som olik. Att ojämlikhet består kan nu när vi tillerkännts social likhet legitimeras med biologisk olikhet. Åses påstående gäller med andra ord bara för en viss tidsperiod. Därför borde det ha formulerats som en fråga för vidare utforskning istället för som ett påstående.

”...inte kan bli bekräftade som kvinnliga subjekt av att vara poliser. Att vara ordningspoliser gör dem inte kvinnliga – utan tvärtom” (s 70). Här tycks Åse utgå ifrån att kvinnliga subjekt önskar bekräftelse som kön. Idag talas det mycket om att de yngre generationerna ser på sig främst som individer, ej kön. Jag säger inte att deras subjektivitet inte är könad, vilket den naturligtvis är om än på ett annat sätt än vad som gäller för tidigare generationer kvinnor. Jag säger bara att det inte behöver vara en ambition hos unga kvinnor av idag att få sin könsidentitet bekräftad just här eller i detta avseende. Kanske vill de just vara poliser för att få bekräftat eller leva ut andra sidor?

Ivern att bekräfta teoretiska utsagor framstår ibland som något tendensiös och omotiverad. Text på s 64-65, där skratta med (kvinnlige poliser) göres om till att skratta åt, dvs glädje förvandlas till åtlöje utan att materialet ger underlag härför.

Låt oss så – tills vidare – lämna begreppen och analysredskapen och se på frågor rörande huruvida de teoretiska förståelserna passar för metod och material. Passar handen i handsken?

Materialet utgöres av textutsagor – traditionellt statvetenskapligt material, säges det. Att arbeta med text inbjuder till textanalytiska metoder av olika slag och till reflektioner vad man kan säga något om utifrån texterna. Som samhällsvetare infinder sig också frågan om texter kan säga något mer än om kulturella föreställningar och diskurser. Kan vi utifrån textanalyser av olika slag säga något om huruvida de efterle-

ves och/eller har den innebörd i det levda livet som texten anger?

För mig framstår det som om Cecilia Åse inte bara önskar belysa textnivån men vill få in materialiteten, dvs att texterna också har ett liv, att de lever och efterlever. Och det är klart att rent logiskt måste de ju också ha en viss materiell förankring. Hade diskurserna ingen betydelse, så fanns de ju ej. Men vilken betydelse de har i det levda livet kan vi ej utläsa enbart och ibland inte ens alls utifrån texterna. En diskussion härav och sålunda vilket värde hennes texter och textanalys har för en förståelse av kvinnounderrättning inom polisen, saknas i avhandlingen.

Vidare, Cecilia Åse inför begreppet kön som levd kategori och framhåller det som en central utgångspunkt i hennes förståelse av kön. Borde inte denna utgångspunkt resulterat i en utforskning av hur texterna lever? Kanske göres uniformen med andra innebörder än det texterna ger uttryck för? Och vad skulle isåfall spänningen mellan text och levd text ha kunnat säga oss om hur kön göres? För mig framstår det som det är en spänning mellan teoretisk utgångspunkt och material och metod. En spänning som borde ha diskuterats i avhandlingen.

En diskussion av perspektivet som sådant

Cecilia Åse säger att hennes syfte inte är att studera orsaker eller ändring, dvs inte förändring i ”hur” det göres eller varför. Därför bestäms ej heller vem som säger vad eller när det säges. Detta innebär att texternas band till tid, relationer, institutioner, mm klipptes av. De ställes fritt, på egna ben. Lokaliteten inte bara avsåges, den osynliggöres också. Och detta ger materialet och analysresultaten en generaliserande karaktär, som hon i och för sig fränsäger sig syftet med men som jag menar följer med just det angreppssätt hon valt. Detta blir för mig till dels en paradox; hur kön göres studeras detaljerat samtidigt som den historiska kontexten osynliggöres. Detta leder, menar jag, till bl a följande.

För det första, hur kön göres *essentialiserar* istället för att det kontextualiserar historiskt och relationellt. För det andra, väcker det frågor om huruvida man kan studera ”hur” okontextuellt,

utan att hamna i ren textanalys. Vill man veta något om den sociala innebörden, så måste väl relationer, institutioner och levd erfarenhet tas in i analysen? Innebörden av hur blir en annan om vi lämnar det rent textliga. Jag vill inte påstå att något perspektiv är riktigare eller att perspektiven utesluter varandra men jag saknar en diskussion av de kunskapsmässiga konsekvenserna av det perspektiv Åse valt.

Att välja kontinuitet som perspektiv istället för ändring, som Åse här gjort ger en viss typ av bild. Min fråga är om inte samma material kunde ha analyserats utifrån ändring och då åtminstone delvis gett en annan bild? Kvinnors uniform och roll i polisen är under konstant ändring även om Åse underkommunicerar, tycker jag, ändringarna genom att beskriva hur de går i kontinuitetens riktning (bekräftande och upprätthållande av kvinnounderordning). Men man kunde väl med samma material givit en bild av det kvinnliga könet som det farliga könet och som en revolutionerande kraft (kvinnlige poliser medför ett synliggörande och därmed ifrågasättande av (köns-)normer, bl a tack vare s k jämställdhetsideologi). Jag saknar att relativiteten av den bild som här producerats inte tematiseras. Det skulle inte göra den inte mindre viktig. Utan relativisering blir den dock sårbar, då en framställning av det som den enda bilden provocerar fram motbevis. Det är en fruktbar bild men inte den enda!

Att välja kontinuitet och upprätthållande perspektivet när text tolkas innebär vidare indirekt en reproduktion av kvinnan som objekt och offer. Vill man beskriva kvinnor som subjekt inte bara i egen underordning men också i revolt här emot, så hade det krävt ett annat angreppssätt som synliggjorde t ex just kampen om definitionsmakten. Och det hade givit en annan bild av såväl kvinnor inom polisen som dominans- och underordningsprocesser inom polisen, tror jag. Det är en brist att detta objekt och offer perspektiv inte problematiseras och diskuteras.

Till sist. Detta är en framställning där allt hänger ihop och låter sig förklaras enligt det perspektiv Åse utgått ifrån. Här finns inga spänningar, Åse verkar ha svar på allt, det är inget hon undrar över eller ej kan svara på. Det är i det avseendet en sluten – om än imponerande vackert och genomtänkt – framställning – som här

presenteras. Som sådan stänger den dock mer än den öppnar för vidare utforskning och nya frågor. Om man inte som jag låter sig fruktbart provoceras av just detta; Åse inbjuder till motföreställningar genom att ej öppna för dem.

Det jag här har tagit upp handlar om stora kunskapsteoretiska och kunskapspolitiska frågor. Det är det hennes avhandling inbjuder till. Min kritik här skall sålunda förstås även som ett uttryck för en uppskattning av den stora intellektuella insats som hennes avhandling utgör. Den är en vital injektion som kommer att skapa debatt och oro i olika läger, det är jag övertygad om. Men det är väl det vi vill, att det ska få några konsekvenser och lämna några spår. Och det kommer hennes arbete att göra.

Karin Widerberg

PETER SELF: *Rolling Back the Market. Economic Dogma and Political Choice*. London: MacMillan Press 2000.

Dagens politiska och samhällsvetenskapliga debatt handlar allt oftare om vad en globaliserad ekonomi betyder för villkoren och möjligheterna för nationellt politiskt beslutsfattande. Debatten handlar dels om den faktiska innebörden och utbredningen av fenomenet globalisering, dels om denna globalisering har en gynnsam eller ogynnsam inverkan på samhället. Ljusa framtidsscenarier ställs mot hotbilder, vilket grundas i olika synsätt på förhållandet mellan välfärd, demokrati och marknadsekonomi. Detta förhållande ses av vissa debattörer som ett möte mellan skilda värdesystem, där den demokratiska sfärens betoning på allmänintresse, jämlikhet, och solidaritet, ställs gentemot effektivitet, vinstmaximering och egenintresse i den ekonomiska sfären (jfr Ingelstam 1999:107). *Rolling Back the Market. Economic Dogma and Political Choice* av Peter Self (1919-1999), utkommen kort före författarens bortgång, kan ses som ytterligare ett inlägg i denna debatt.

Peter Self var professor i Public Administration på London School of Economics and Poli-